

ונקדשותי...

הכוון חינוכי-רוחני להוראת סוגיות צניעות
ובינו לבינה במסכת סנהדרין

עורך: יונה גודמן

האיסור על ריבוי נשים ומניעיו

- סנהדרין כא, ע"א -

הרב חגי לונדין

ר"מ בישיבת ההסדר בשדרות ומנהל התוכן של ערוץ מאיר

לא ירבה לו נשים אלא שמנה עשרה. רבי יהודה אומר: מרבה הוא לו ובלבד שלא יהו מסירות את לבו. רבי שמעון אומר: אפילו אחת ומסירה את לבו הרי זה לא ישאנה, אם כן למה נאמר "לא ירבה לו נשים"? דאפילו כאביגיל.

עיקר הדיון הלמדני ביחס לסוגיה זו מוקדש למחלוקת בין רבי יהודה לרבי שמעון בדבר אופן דרישת טעמי התורה ('טעמא דקרא'). אך לא ניתן להתעלם מהמשמעות האמונית של הדיון, המנמק את האיסור המוטל על מלך ישראל להרבות נשים בחשש "שמא יסירו את לבבו" מעבודת ה'. שלמה המלך מובא כדוגמא להתגשמותו של חשש זה. באופן טבעי, תלמיד הגדל בתרבות המערבית-ליברלית חש אי-נוחות, שלא לומר התנגדות, כלפי נימוקים מעין אלו. מעבר לתחושת זרות ביחס למושגים כמוסד המלוכה וריבוי נשים, הרי הסרת האחרייות מן המלך ו'האשמת' הנשים בכישלונותיו הרוחניים עלולות להיתפס אצל התלמיד כ'החפצת' האישה, והצגתה כגורם מאיים על עולמו הרוחני של הגבר. ומכאן לשאלות בדבר הצגת היהדות כמביטה גם כיום על נשים כעל סכנה רוחנית ופיתוי הדרך קצרה... לעניות דעתי, סוגיית מעמד האישה בתנ"ך ותרגומה למציאות התרבותית העכשווית הינה סוגיה סבוכה, הדורשת התבוננות בהקשר התרבותי הרחב, הן של ימי הנבואה והן של ימינו אנו,¹⁹ אולם במקרה דידן אין צורך להגיע לזאת. הבנת

19. הערת עורך: להרחבה ראו מאמרו של הרב יהודה ברנדס בחוברת זו.

פסוקי התורה ביחס לריבוי הנשים של המלך יכולה להתנתק מסוגיית מעמד האישה, ולהיות נידונה בהקשר של בירור מושג המלוכה בעם ישראל בכלל ומלכות שלמה בפרט. על מנת להבהיר את הדברים, מומלץ לעיין בדברי הראי"ה קוק, בעין איה שבת, פרק ה, סימנים עא-עט. נביא כמה שורות מפסקה עח המבהירות את הכיוון הכללי:

הנפש הגדולה הזאת של מלך החכמה, שחפצה לדלג על הררי עד של ההתפתחות האיטית השתולה על פי עצת עליון בתולדה האנושית, ולהבליע תקופות גדולות של אלפי שנים בתקופה קצרה של ימי ממלכתו, למען תעלה אחר כך התבל הלך ועלה, בצעדים גדולים, עוד למעלה למעלה, הוא מצא לנכון לפניו, לא לבד להקיף את כל המדע העיוני והמעשי. הוא ידע היטב, כי הרגש ועצם החיים הם עמוקים עוד ומסובכים יותר מכל מדע, ובכל עזוז החכמה צריכים שבילי עצמות טיב החיים להכבש, למען נדע ברב כח להעלותם, לשלבם אל אותה הרוממות הנעוצה ברוממותן של ישראל, העליון באמת על כל גויי הארץ בכחו האלהי הגנוז בו, ובאורו המבהיק שיצא אל הפועל כשיגיע למעלת גדולו והשלמת צביונו. על כן הרחיב את החיים בחכמתו כשם שהרחיב את המדע, גלל לפניו את כל הרגשות וההכרות הפנימיות, שהשלמתן הציורית מצד העדנה והרגש המתעמק בחופש, בהיותו בלתי כל כך משועבד לחשבונות רבים של העולם החיצוני, הוא מצוי באשה, בכלל בינה יתירה שנתן בה הקדוש ברוך הוא יותר מבאיש.

הרב קוק מלמדנו, שיש להבין את תפקידו של מלך ישראל (ובפרט את תפקידו של שלמה המלך) ככזה שצריך להכליל בתוכו את התרבויות ואת כוחות החיים, על גוניהם השונים. הרעיון הטמון בכך הוא שמלכות ישראל האידיאלית אינה רק מלכות פוליטית מקומית אלא מרכז הקדושה והמוסר בעולם, ומכיוון שכך צריכה היא לכלול מבחינה רוחנית את היסוד החיובי הקיים בכל תרבות ובכל תכונה נפשית אפשרית. שלמה המלך, הדמות האידיאלית והמושלמת של מלך ישראל, מעוניין, כדברי הראי"ה: "להבליע תקופות גדולות של אלפי שנים בתקופה קצרה של ימי ממלכתו, למען תעלה אחר כך התבל הלך ועלה, בצעדים גדולים, עוד למעלה למעלה". הוא רוצה לקדם בזריזות את התעלותה של האנושות מבחינה

מוסרית, ופועלו הוא לשם שמים. הדבר נעשה, בין השאר, באמצעות נשיאת נשים רבות, וזאת מכיוון ש"הרגשות וההכרות הפנימיות, שהשלמתן הצירורית מצד העדנה והרגש המתעמק בחופש, בהיותו בלתי כל כך משועבד לחשבונות רבים של העולם החיצוני, הוא מצוי באשה, בכלל 'בינה יתירה שנתן בה הקדוש ברוך הוא יותר מבאיש'". במילים אחרות: האישה, דווקא בשל אופייה הרוחני, מבטאת את הממד הפנימי-רגשי של התוכן התרבותי המבוקש (בניגוד לאיש, שבשל אופיו המעשי מבטא את הממד החיצוני, המחפש והחוקר). נשיאת נשים (לאו דווקא נכריות, אלא בכלל) על ידי המלך הינה ביטוי לכוחות חיים רבים המתחברים מתוך אהבה אל מלכות ישראל.²⁰

ברוח זו גם כותב רבי צדוק הכהן מלובלין (מחשבות חרוץ, כ): "ועל זה נשא שלמה בת פרעה, שחשב להכניע ולהכניס גם אותן כוחות שמצד הרע אל הקדושה. כי אין לך שום דבר רע שאין בו איזה צד כל שהוא לטוב, וזהו הניצוצות קדושות שבו שכשמעלין אותו היינו להשתמש בו מצד הטוב, הוא נכנס לקדושה ונתבטל הרע מהעולם". כך ניתן להבין גם מקרים נוספים בתנ"ך, הנראים כתמוהים במבט ראשון, של נשיאת נשים 'בעייתיות' על ידי נביאי ישראל ושופטיו, כדוגמת נישואי שמשון ודלילה, או המדרש המספר על נישואי יהושע בן נון ורחב.

בין כה וכה, הן המלך והן נשותיו אינם צריכים להיות נידונים כאן בהקשר הפרסונאלי אלא בהקשר הרעיוני (שתורגם בזמן התנ"ך גם למישור הפרסונאלי). פסוקי התורה, המזהירים את המלך מנשיאת נשים רבות, משמעותם העמוקה היא כי מלך ישראל, דווקא עקב רצונו להכליל לשם שמיים את התרבויות כולן, צריך להיזהר שמה רצונו לקדם את העולם באמצעות הכרה והוקרה של כל זווית חיובית אפשרית, יגרום בסופו של דבר להכנסת יסודות תרבותיים זרים לתוככי עולמו הרוחני. זאת עקב פעולה מהירה מדי שהאומה אינה מסוגלת לעכל.

מכאן כי החשש המובע בתורה ביחס לנשיאת נשים רבות בידי המלך אינו אמור להיות מוקש בנוגע לנשים עצמן (הן בעבר והן בהווה) כגורם ש'מפתה ומסית' את הגבר מעבודת ה' (מה עוד שכיום לא קיים כלל ריבוי נשים), אלא מהותו של החשש הוא שמלך ישראל (ובעומק העניין: כל אדם בהתמודדותיו שלו) עלול, מתוך

20. אין צורך, לעניות דעתי, להיכנס פה לשאלה 'היכן האהבה הרומנטית-האישית?', מפני שנושא זה לא היה נוכח בימי התנ"ך כפי שהוא נוכח בימינו. באם בכל זאת תישאל השאלה, ניתן לענות על כך כי הקשר הרומנטי, במקרה זה, היה ביטוי למהלך רחב הרבה יותר בקשר האישי בין המלך ואחת המלכות.

רצונו להכליל יותר ויותר תכנים חיוביים במציאות (המבוטאים כאמור באמצעות 'היסוד הנשי' המצוי בכל תוכן), להגיע עד לכדי סטייה מן העולם האמוני, ולכן נאמר "לא ירבה לו נשים... שלא יהיו מסירות את לבבו".

חשוב להדגיש: אין הכוונה לעקר כאן את פשט הפסוקים, המזהיר באופן מעשי את המלך שלא ירבה לו נשים, אולם חשוב לחשוף בפני התלמיד את העולם הרעיוני העומד מאחורי הציווי ההלכתי הזה. בכך, מעבר ללימוד ראוי של הנושא עצמו, גם 'נוטרלו' היקשים לא רלוונטיים למערכות היחסים האמורות להיות כיום בין איש לאישה, שזהו, כאמור, נושא הזוקק הרחבה בפני עצמו.